

Gadymyýetiň pentnamasy: Kültegin ýazgylary

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gadymyýetiň pentnamasy: Kültegin ýazgylary

BİR NASİHATNAME OLARAK KÜLTİĞİN ABİDESİ

Sadece dünyanın değişik yerlerinde değişik kültürlere ait kitabeler arasında değil, Türklük sahasındaki taşbitikler arasında da özel bir yeri olan Kül Tigin kitabesi, ne bir mezar yazısıdır, ne de zafer takı. Tonyukuk kitabesini bir hesap verme ve helalleşme yazısı olarak görebiliriz. Bilge Kağan'ın kendi yazıtının yine kendisinin diktirdiği Kül Tigin kitabesinden farkı nedir diye soran olursa, duygu yükü diyeceğim kısaca. Zaten kendisi de "Köngüldeki sabımın urturdum" diyor. Kendisinden evvel vefat eden kardeşi Kül Tigin için çok üzülmüş ve bu yazıtı diktirmiştir.

Melankoliye dönüşmeyen ama gerçekçi bir patetik içerikten de ayrılmayan bu duygu yükü Bilge Kağan'a Balzac'tan 11 asır önce şu cümleleri yazdırmıştır: İnim Kül Tigin kergek boldı. Özüm sakındım. Körür közüm körmez teg, bilir biligim bilmez teg boldı. Özüm sakındım. Öd Tengri yaşar. Kişi oğlıkop ölgeli törümiş. Ança sakındım. Közde yaş kelser, tıda köngülte sıgıt kelser yanduru sakındım. ("Kardeşim Kültigin vefat etti. Derin düşüncelere daldım. Görür gözüm görmez, bilir aklım bilmez oldu. Düşüncelere daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölümlü yaratılmış. Düşüncelere daldım. Gözden yaş gelse mani olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşüncelere daldım").

Bu ifadeler muzaffer bir komutanın dünyayı titrettiğini taş vurdurduğu alışılmış yazıtların çok ötesinde ve üzerinde bir içeriğe sahip. Bunu yazıtların dikiliş gayesiyle telif ederek açıklayabiliriz. Kağan bunu sadece ve sadece öğüt niyetiyle diktirmiştir ve zaman zaman kendisi de duygusallaşarak

karşısındakilerin kalbini öğüdünü anlamak için yumuşatmaya çalışmaktadır. Bir taraftan gündoğusundan günbatısına aradaki tüm milletler bana tabidir diyen kağanın böyle ağlamaklı bir üslup takınmasını başka türlü açıklayamayız. Öte yandan, yine kendi ifadesiyle, kolay erişilir bir yere diktirerek daha geniş bir hedef kitleye ulaşmayı amaçlamıştır.

Bilge Kağan öncelikle yurt tutuş konusunda tecrübeye dayanan stratejisini anlatıyor: Etrafa mesafeli ve korunaklı bir yerde olan Ötüken düzlüğü Türk budunun kalbgahı olmak için en uygun yerdir. Burası Çin'e hem çok uzak hem de yeterince yakındır. Çin'e olan bağımlılık, yani lüks tüketim malları kervanlarla rahatça edinilebilir. Öte yandan, Çin'e mesafeli durarak şerrinden korunulmuş olur. İşte ben bunu yaptım, oldu diyor. Oraya gitmeye gerek yok; altını gümüşü, ipeği sıkıntısızca veriyor. Ama Çin ile hemhal olunca hileleri baş gösteriyor ve o yumuşak ipek sonuçta Türklüğü ölüme götürüyor. Bundan önce öldün diyor, bundan sonra da öleceksin.

Millete yönelik ağır eleştiriler burada başlıyor. Geçmişten ders almayan, aç olduğu, tok olduğu günleri unutan ve kağanın bayrağını terk ederek başka ellere göçen Türklerin başına gelenleri anlatıyor. Kendisinin buna gerek kalmayacak şekilde ülkeyi bayındırlaştırdığını vurgulayıp, adeta Kur'an'da Rahman sûresinde sorulduğu gibi soruyor: Bunda bir yalan var mı? Vakıa, öğütlerinin fazla işe yaramayacağını, yine aynı hataların yapılacağını da yazıyor. İşte buraya yazıyorum, yine yanılacaksınız diyor.

Bilge Kağan öğütlerin etkili olmasında tarih bilincinin önemini iyi kavramış gözüküyor. Siyaset feylesofları, çağdaş ulusların inşasında altın çağa özlemi vurgulayan destanların belirleyici rolüne çok önem verirler. Bu doğrudan türeyiş bahsine kapı açar. Bilge Kağan evrenin yaratılmasından hemen sonra Bumin Kağan ve İstemi Kağan'ın dönemine geçiyor ve geçmişteki parlak dönem olarak alıyor. O zamanın ihtişamının boşuna olmadığını, kağanlar gibi beylerin ve tüm milletin de bilge olduğunu söylüyor.

Sonraki dönemlerde ise bir taraftan kağanların, beylerin ve umum milletin yoz bir karaktere bürünmesi, bir taraftan da

bundan istifade eden Çin'in araya tefrika sokması kötü günleri getiriyor. Bey olacak erkek evlatların köle, hanım olacak kız evlatların cariye oluşu gibi ağır tasvirlerle o esaret günlerini anlatıyor. Ve nihayet Türk milletinin aklı başına ancak o zaman geliyor. Bir zamanlar devletim vardı, şimdi nerde diye soruyor. Kalplerde bu nedametın uyanmasından sonra Çin'e karşı harekete geçiyorlar.

Bilge Kağan tarih bilincinin yanında tecrübeyi aktardığını vurgulamayı da ihmal etmiyor. Bu tecrübe babasının istiklal harbini başlatmasından yazıtın dikildiği zamana kadar geçen olaylı ve gürültüyü 50 yıllık bir dönemi kapsar. Kendisi ve kardeşi çocuk yaştan itibaren bu acı tatlı gerçeklerle karşı karşıyadır. Her şeyi merkezde yaşamışlardır. Babasının ve amcasının dönemini anlatırken, bir dizi zaferlerden bahsetmiyor, bunları kısaca da olsa sebep ve sonuçlarıyla bildirmeye gayret ediyor. Örneğin Türgişlerle savaş gereksizdi diyor, yanıldıkları için onca eziyete girdiler, sıkıntı çektiler diyor.

Sonuçta iş başarıyor, töre ve düzen yeniden vazediliyor. Baştan beri temas edilen konuların kesişme noktası burada görülüyor ve can alıcı öğüt veya uyarı burada geliyor: Normalde devlet çok güçlüdür, her şey yolundadır. Üstte gök çökmese, altta yer batmasa bu devlete bir şey olmayacaktır. Yeter ki milletin içine tefrika girmesin, beyler birbirine düşmesin. Nitekim bunlar oluyor ve Bilge Kağan ile Kül Tigin'in ömrü isyan bastırmakla geçiyor. Dışardan birileri o stratejik konuma ve o jeopolitiğe silahlı müdahalede bulunma imkânına sahip değilken, milletin kendisi bu sıkıntılara sebep oluyor.

Belirttiğimiz gibi, bir taraftan tüm cephelerde galip ve etraftaki tüm milletleri yükündürmüş bir hükümdar, bir taraftan da milletin kaderiyle ilgili konularda ağlamaklı hale gelen bir dava adamı hüviyetiyle konuşan Bilge Kağan, iktidarın nimetine değil, külfetine talip olduğunu veciz ifadelerle anlatıyor: İnim Kül Tigin birle sözleştimiz. Kangımız eçimiz kazanmış budun atı küsi yok lomazun tiyin, Türk budun üçün tün udımadım, küntüz olırmadım. İnim Kül Tigin

birle ölü yitü kazgandım. (“Kardeşim Kül Tigin ile sözleştik. Babamızın, amcamızın kazandığı milletin adı sanı yok olmasın diye, Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Kardeşim Kül Tigin ile ölesiye yitesiyе çalıştık.”)

İşte, bizim günümüzde kulak vermemiz gereken esas ileti burada. Hedefi, yani devletin görevini aç milleti doyurmak, çıplak milleti giydirmek olarak tanımlayan kağan, konu kendisi olduğunda gece gündüz demeden çalışıyor, cephede en önde o gidiyor, gece onun uykuları kaçıyor, gündüz oturmaya vakti bulunmuyor. İktidarı hizmet makamı olarak görüyor. Bunun lafını değil, icraatını yapıyor.

Prof. Dr. Osman KARATAY.

Fikir Dünyamızı Aydınlatanlar – Panel, Manas Üniversitesi, Bişkek – 21 Mayıs 2014.

Alıntı Kaynak: <https://ege.academia.edu/OsmanKaratay>

Taryhy makalalar